

Duševni bolovi zbog naruženosti tela

Gavrilo Šćepanović

Prim. dr, sudski veštak, Beograd, Republika Srbija, scepjanovic.gavrilo@gmail.com

Sažetak: Pojam naruženosti podrazumeva promene na vidljivim delovima tela ili druge promene koje su nastale kao posledica pretrpljenih povreda, a koje kod oštećenog i okoline izazivaju osećaj neprijatnosti i nelagodnosti. Uz to, osećaj naruženosti kod oštećenog izaziva osećaj manje vrednosti zbog nelagodnosti u odnosu na osobe koje taj nedostatak nemaju, pri čemu subjektivni osećaj treba ceniti u razumnoj meri. Pravno određenje ovog vida nematerijalne štete ukazuje da samo naruženje izgleda ili sklada tela, odnosno funkcije tela ne daje osnov za dosuđivanje pravične novčane naknade, već su to duševni bolovi koje oštećeni trpi zbog izmenjenog izgleda, primetnosti, opsega i dr.

Naruženost bi se mogla definisati kao narušenost dotadašnjeg spoljnog izgleda ili telesnog sklada ili dela tela oštećenog/ili kao narušenost neke vidljive telesne funkcije. Veštačenje ovog vida nematerijalne štete treba da se vrši na dva nivoa. Prvi nivo se odnosi na konstataciju da naruženost postoji, određivanje njene lokacije i davanje opisa promena na telu. Drugi nivo uključuje procenu psihičkih posledica postojeće naruženosti, pri čemu se vodi računa o nizu individualnih karakteristika, kao što su: starost, pol, bračni status, moguću reakciju okoline na telesnu promenu, uz posebno posvećivanje pažnje ličnosti oštećenog, u sklopu doživljaja naruženosti.

Ključne riječi: naruženost tela, duševni bolovi, veštaci.

Primljen / Received: 23. decembar 2017. / December 23, 2017

Prihvaćen / Accepted: 3. januar 2018. / January 3, 2018

UVOD

Ljudsko telo, njegov anatomski i funkcionalni integritet, njegov izgled u aktivnosti i mirovanju i njegova lepota, zakonom su zaštićena dobra i njihovo oštećenje povlači zakonsku odgovornost. Čovek poseduje doživljaj vlastitog telesnog integriteta. Svestan je estetskih i funkcionalnih dometa svoje ličnosti. On se adaptira na svoje sposobnosti i kvalitete, što sve čini njegov emocionalni doživljaj i stvara mu dinamičnu ravnotežu. Ukoliko telesni izgled i/ili njegove funkcije budu promenjeni, nastaje kvalitativno novi doživljaj tog novog stanja. Negativne telesne promene biće praćene negativnim emocionalnim doživljajima. Fizički stresor uzrokuje telesnu povredu koja menja telesni integritet ili njegove funkcije. Na takvom terenu nastaje kompleks negativnih emocija koji čini suštinu duševnog bola pri teškoj naruženosti. Naruženost je kompleksan fenomen koji sadrži organski, funkcionalni i psihološki supstrat. *Organski supstrat* čini povreda, odnosno stanje posle zalećene povrede, sa svim estetskim posledicama (ožiljci, gubitak ekstremiteta ili drugog dela tela). *Funkcionalni ispadi* su česta, ali ne i obavezna prateća pojava. Ukoliko postoje, onda samo usložnjavaju problem unakaženosti. Nova telesna šema i gubitak pojedinih telesnih funkcija zahtevaju od ličnosti uspostavljanje psihosomatske ravnoteže na jednom nivou, na nivou manjeg ili većeg hendikepa. *Psihološki doživljaj* tog hendikepa obično je osećanje manje

vrednosti praćeno hroničnom anksioznošću i depresijom manjeg ili većeg intenziteta.

POJAM I DEFINICIJA NARUŽENOSTI TELA

Pod naruženošću se podrazumeva narušavanje spoljnog izgleda i sklada tela ili dela tela oštećenog, ili naruženost neke telesne funkcije tako da izaziva u okolini odvratnost, gađenje, sažaljenje, zgražavanje ili druge negativne reakcije.

Psihički supstrat naruženosti obično je osećaj niže vrednosti, praćen hroničnom anksioznošću i depresijom manjeg ili većeg intenziteta. Potrebno je utvrditi u kojoj meri postoji naruženost sklada tela i funkcije tela i u kojoj meri te promene izgleda stvaraju neprijatnost kod oštećenog.

U sudskoj praksi, uobičajena je klasifikacija naruženosti u tri stepena:

- naruženost jakog stepena (unakaženost),
- naruženost srednjeg stepena (nagrđenost), i
- naruženost lakog stepena (kozmetički defekt).

Pod *unakaženošću* se podrazumeva izobličanje izražajnih delova tela teškog stepena koje kod okoline izaziva gađenje, odvratnost i zgražavanje i ometa lični život oštećenog (školovanje, zapošljavanje, napredovanje u službi, izbor bračnog druga, otežava roditeljske dužnosti, izbor prijatelja, učestvovanje u društvenim i sportsko-kulturnim

Gavrilo Ščepanović:

Duševni bolovi zbog naruženosti tela
Mental pain due to disfigurement of the body

i prosvetnim aktivnostima, vodi u manju ili veću društvenu izolaciju i izaziva tešku duševnu patnju.

Pravo na naknadu neimovinske štete za duševne bolove zbog unakaženosti ima isključivo neposredno oštećeni. Njegovi srodnici, u slučaju postojanja teške unakaženosti, ne mogu ostvariti naknadu po osnovu ovakvog stepena naruženosti. Srodnici mogu tražiti naknadu za pretrpljene duševne bolove samo u slučaju da postoje dva osnovna preduslova koji čine osnovanost naknade ovog vida štete, a to su naročito težak invaliditet i naročito teška unakaženost. Takve slučajeve tretira posebni vid nematerijalne štete: duševni bolovi zbog naročito teškog invaliditeta bliske osobe.

Pod *nagrđenošću* se podrazumeva izmena estetskog izgleda koja izaziva ljubopitljivost posmatrača u pogledu njenog porekla i njene prirode, čime se kod oštećenog podstiču i oživljavaju potisnuti nemili događaji i izazivaju duševne patnje i trpljenje.

Promene koje označavamo kao *kozmetički defekt*, po svojoj površinskoj i dubinskoj rasprostranjenosti, su manjeg promera, mogu se kozmetičkim sredstvima ili odelom-obućom učiniti skoro neprimetnim i bez uticaja su na okolinu, a kod oštećenog izazvati povremenu neugodnost.

Samo naruženje definiše se kao naružavanje dotadašnjeg *spoljnog izgleda tela, sklada tela i naruženost neke telesne funkcije*.

Sudskomedicinska praksa pokazala je da između stepena naruženosti postoje objektivne teškoće pri odlučivanju u koju konkretnu grupu naruženosti treba svrstati posledicu povreda, a da ipak ne izađe iz okvira postojećih standarda. Takve su dileme npr. da li je posledica povrede po tipu unakaženosti ili nagrđenosti, tj. da li je naruženost jakog stepena ili srednjeg stepena. Takođe, veštak može doći u dilemu da li da posledicu povrede kvalifikuje kao kozmetički defekt ili pak da konstatuje da nema nikakve naruženosti.

Upravo pojava takvih dilema mogla bi biti i osnova za slučajeve objektivno opravdane upotrebe termina *graničnosti* u određivanju stepena naruženosti. Veštak u tim slučajevima treba da predoči sudu da li je ta naruženost "lakog stepena na gornjoj granici prema srednjem stepenu", ili pak „srednjeg stepena prema teškom stepenu“. Ovakvo postupanje veštaka u sklopu ostalih relevantnih dokaza može sudu koristiti i za konačno odmeravanje naknade štete.

U posledice naruženja sud može da stekne neposredna uvid, a ako je to moguće, bez štete za oštećenog. Pri eventualnom pozivu oštećenog, pred sudom treba paziti da se ne povredi dostojanstvo čoveka, tj. da se neposredna ocena suda ne pretvori u neprijatni događaj za oštećenog.

Medicinski kriterijumi veštačenja naruženosti

Svaka trajna izmenjenost vidljivih ili moguće vidljivih delova tela postaje predmet procene naruženosti.

Pri proceni naruženosti mora se voditi računa o *objektivnim* okolnostima koje se utvrđuju kliničkim pregledom

(ožiljci kože, poremećaj hoda, smanjena pokretljivost zglobova i sl.). *Subjektivne* okolnosti se odnose na naruženja zbog kojih bi se prosečan čovek osećao nelagodno pred drugim ljudima. Dakle, nije adekvatna procena samo reakcija okoline na naruženje u smislu gađenja, sažaljenja i sl., nego, pre svega, subjektivnog osećaja nelagodnosti oštećene osobe pred drugim ljudima. Upravo taj aspekt može jače delovati na psihičku ravnotežu i dugoročno psihičko stanje oštećene osobe. Veštak ocenjuje duševne bolove zbog naruženosti uzimajući u obzir: *estetske, etičke i kulturne običaje sredine u kojoj živi oštećeni*.

Elementi naruženosti, a naročito unakaženja, najčešće ograničavaju socijalne kontakte, a samim tim utiču i na nalaženje radnog mesta i seksualnog partnera. Čak i neupadljive promene koje su posledica povrede mogu rezultirati povlačenjem povređene osobe, izolacijom od okoline i zatvaranjem u sopstveni svet, što je teži stepen umanjenja životne aktivnosti.

Emocionalni doživljaj naruženosti zavisi uglavnom od dubine organskog i funkcionalnog deficita s jedne, i od strukture ličnosti, tj. njenog emocionalnog sklopa, s druge strane.

Sušтина je da posledice u obliku naruženosti imaju i značajan uticaj na psihičko funkcionisanje, pa su čest etiološki uzrok razvoja psihičkih poremećaja. Naruženost, odnosno poremećena telesna celovitost, kao *životni događaj* izvan uobičajenog ljudskog iskustva, već sam po sebi sadrži izuzetno visoki stresogeni potencijal. S druge strane, individualne predisponirajuće razlike, poput vulnerabilnosti i sposobnosti savlađivanja problema, odnosno premorbidne strukture, uslovljavaju visinu i ekstenzivnost psihičkih simptoma u sklopu određenih psihičkih poremećaja. Najčešće, psihička se simptomatika nalazi u sklopu *reakcije na teški stres i poremećaje prilagođavanja* (F 43. X po MKB-10), iako je moguć i razvoj psihičkih poremećaja u celoj paleti F 40. X do F 48. X, odnosno F 32. X (33. X po MKB-10).

U suštini, iz psihijatrijskog ugla gledano, nije toliko reč o samom estetskom faktoru koliko o gubitku funkcionalnosti i svakodnevnoj patnji koja onda podriva mentalnu stabilnost pojedinca.

Kao posledica naruženja, mogući su svi varijeteti depresije, uključujući i one sa depresivnim sumanutostima. Naruženi, ipak, najčešće obolevaju od anksiozno-depresivnog poremećaja.

Teži oblici depresivnosti se pokazuju kod težih povreda i težih oblika disfunkcionalnosti nekog telesnog sistema. Na primer, kod amputacija, povreda kičme, genitourinarnog sistema ili digestivnog sistema.

Genetski predisponirane osobe mogu oboleti i od psihoza. Granično organizovane ličnosti, ličnosti sa izraženim narcističkim crtama, kao i osobe sa narcističkim poremećajem ličnosti posle telesnih trauma sa naruženjem često razvijaju hronične depresije, nekad i sa hipohondričnim sumanutostima. To ih onda vodi ka stalnom traženju lekarske pomoći, od površne psihoterapije do izlaganja vi-

šestrukim hirurškim intervencijama jer su ubeđeni „da je nešto ostalo“ posle penetrantne povrede. Uvidavni lekari ovakve pacijente šalju psihijatrima. Ima, međutim, takvih lekara koji su spremni da više puta operišu istog pacijenta, ostavljajući mu nove ožiljke posle operacija i uvodeći ih tako u zatvoreni krug naruženja, telesnog i duševnog bola i sve teže depresije koja nesrećne ljude vodi ka nesvesnom samokažnjavanju novim naruženjima.

Treba naglasiti da osobe kojima je dobar izgled važan za obavljanje profesije, kao što su estradni umetnici, glumci, ljudi koji rade izloženi pogledima drugih, kao što su kondukteri, prodavačice, kelnerice i stjuardese, kao i ličnosti u razvoju – adolescenti predstavljaju grupu koja je posebno vulnerabilna na stanja naruženja. Jedni iz egzistencijalnih razloga, jer im naruženje ugrožava profesionalni status, drugi iz razvojnih razloga, jer im naruženje otežava emocionalno sazrevanje i prihvatanje u grupi vršnjaka.

Postoje *sporna pitanja* u sudskoj praksi pri proceni naruženosti, a na okolnost da li se naruženost može ukloniti veštačkim putem, recimo plastičnom operacijom, upotrebom proteza, ili se naruženost može sakriti i sl., što sve utiče na postojanje kvalifikacije naruženosti. Starija literatura navodi da okolnost delimične kompenzacije naruženosti na veštački način ne menja ništa činjenicu naruženosti. Nova judikatura, međutim, uzima u obzir mogućnost kozmetičke korekcije, uz distinkciju uobičajenog (nošenje zubne proteze u kasnijoj životnoj dobi), od neuobičajenog (zubna proteza u mlađoj životnoj dobi), te trenutne od trajne naruženosti. Naš stav je da najpre treba razlikovati prikrivanje naruženosti od uklanjanja ili umanjavanja iste, a potom naruženost deliti na privremenu i/ili trajnu.

Sve metode *prikrivanja naruženosti* (veštačko oko, perika, zubna proteza, proteze zglobova i ortoze za ruke i noge i sl.), ne uklanjaju trajnu naruženost i ne umanjuju bitno duševne bolove koje osoba trpi, jer trajna naruženost ne može biti isključena ako ona ne dođe do izražaja u javnosti i u odeći, ali će biti otkrivena i vidljiva na kupalištu, u bračnom emotivnom životu i sl.

Uklanjanje ili umanjivanje stepena naruženosti postiže se plastično-rekonstruktivnom estetskom operacijom, kozmetičkim sredstvima i sl. U ovom slučaju treba se poslužiti terminima trajna ili privremena naruženost.

Privremena naruženost je ona koja se veštačkim zahvatima može umanjiti ili otkloniti. Za takvu procenu potrebno je poznavati mogućnosti koje pruža estetska hirurgija, kozmetologija i sl. Privremenom naruženošću trebalo bi smatrati onu naruženost koja se na ovaj način može umanjiti ili ukloniti, ako je tu korekciju moguće obaviti tako da:

- nema nikakve opasnosti za zdravlje ili život, i
- nema finansijskih ili drugih prepreka za njeno izvršenje.

Nakon takve korekcije, ili ako ona nije moguća zbog opravdanih razloga, može se procenjivati i oglasiti *trajna naruženost*. Naglašena je važnost pre svega subjektivnog osećaja neugodnosti oštećene osobe pred drugim ljudima.

Dodatne okolnosti koje treba navesti pri oceni naruženja jesu: *pol i godine starosti oštećenog, socijalni i bračni status vidljivost naruženja, zanimanje oštećene osobe.*

Ožiljak u dečjem dobu s vremenom će se menjati i povećavati sa rastom tela, a mlađe osobe teže percipiraju i proživljavaju naruženja. *Osobe ženskog pola* teže doživljavaju vidljiva naruženja. Za isti stepen naruženosti veća naknada dosuđuje se mlađim i neudatim ženama, kao i mlađim osobama uopšte.

Vidljivost naruženja, uprkos mogućnosti da se prikriva odećom ili kozmetičkim sredstvima, dolazi do izražaja u određenim situacijama, kao što je kupanje na plaži i sl., što treba uzeti u obzir u smislu neugodnosti pred drugim osobama i duševnog bola za koji pripada određena naknada.

Zanimanje se uzima u obzir u profesijama (estradni radnici – glumci, pevači, manekeni i sl.), u kojima naruženost može naročito uticati na neugodnost oštećene osobe pred drugim osobama.

Naruženost predstavlja nasilnu izmenu estetskog izgleda. Ona po lokaciji može biti na izražajnim i uslovno izražajnim delovima ekstremiteta.

Pod *izražajnim* delovima se podrazumevaju oni delovi koji su izloženi mogućnostima da ih zapaze druga lica iz okruženja.

Pod *uslovno izražajnim* delovima smatramo delove koji su izloženi pogledima samo u izuzetnim prilikama i izuzetnim okolnostima.

Izražajni delovi tela su prvenstveno lice i gornji deo tela. Na licu su najizraženije oči, očni kapci i obrve, potom nos i nosnice, usta i zubi, obraz, čelo, brada i ušne školjke.

Na gornjem delu tela u vizuelnoj komunikaciji ističu se vrat, rameni pojas, gornji deo grudnog koša i dojke.

Podlaktice, šake, nadlanice i prsti takođe su obuhvaćeni vizuelnom komunikacijom.

Kod mlađih ženskih osoba potkolenice i listovi, a naročito elegancija pri hodu, skreću osobitu pažnju muških osoba.

Uslovno izražajni delovi tela jesu oni delovi koji samo u određenim prilikama bivaju izloženi oku posmatrača (intimne situacije u postelji, sportske aktivnosti i okolnosti na plivalištima).

Ljudska silueta, telesno držanje i skladnost pri hodu predstavljaju uslovno izražajne delove ljudskog tela, vidljive samo pri kretanju.

Uslovno izražajni delovi su i govor, promuklost glasa i fonacija, pa i izmenjena boja glasa. Takođe, poremećaj gutanja predstavlja naruženost.

PROCENA NARUŽENOSTI

Veštačenje naruženosti obavlja se na osnovu pregleda oštećene osobe, uvida u medicinsku dokumentaciju, podataka dobijenih od oštećene osobe i u okviru sudske rasprave. Takođe, treba koristiti podatke iz spisa predmeta.

Iako ne postoje strogo određene ni obavezujuće tablice, ili striktno objektivizovani medicinski kriterijumi za

Gavrilo Ščepanović:

Duševni bolovi zbog naruženosti tela

Mental pain due to disfigurement of the body

ocenu duševnih bolova zbog naruženosti, na temelju iskustva iz sudske prakse ponuđeni su neki okviri.

Ožiljci na koži, načelno, ako su uredno zarasli, smatraće se kozmetičkim defektom, tj. naruženošću lakog stepena. Veliki i nepravilni ožiljci, nejednake debljine u celom prostoru ožiljka i koji se nalaze na više vidljivih lokacija tela, ožiljci iznad ravni kože ograničeni na više mesta na prostor ožiljka – hipertrofični ožiljci, ožiljci rana koje su zarastale *per secundam* i sl., ubrajaju se u naruženost srednjeg stepena, tj. nagrđenost.

Ožiljci vrlo velike površine, ožiljci koji fistuliraju, kao i keloid – hipertrofični ožiljak koji se širi u zdravu kožu van regije samog ožiljka, svakako se ubrajaju u naruženost jakog stepena, tj. unakaženost. Sve ožiljke na licu, naročito kod mlade osobe, ako su većeg promera i grubi, treba svrstavati u naruženost jakog stepena.

Ožiljci na jako izloženim delovima tela (glava, vrat, podlaktice, potkolenice), moraju kao takvi biti notirani, pri tome treba uzeti u obzir mogućnost pokrivanja ožiljka odevom. U istom smislu, posekotina u kosmatom delu glave, ma koliko velika da je, a koja nije vidljiva, ne može se kvalifikovati kao naruženost.

Gubitak kose ili obrva, zavisno od površine, treba klasifikovati kao naruženost srednjeg ili jakog stepena. Kod mlade osobe, ovakve će deformacije svakako pre biti ocenjene kao naruženost jakog stepena.

U sudskomedicinskoj praksi *gubitak dela zuba* (sekutića ili očnjaka) označavamo kao naruženost malog stepena. Prelom više od trećine jednog zuba (sekutića ili očnjaka) označavamo kao naruženost srednjeg stepena, a prelom tri ili više prednjih zuba sa ili bez trajnih oštećenja vilica, označavamo kao naruženost jakog stepena.

Pojačano lučenje pljuvačke (balavost), neprijatan zadržavanje iz usta, izraženi tremor i nekontrolisani i nekoordinisani pokreti glave uzrokuju naruženost lakog ili srednjeg stepena. Oštećeni je svestan takvog stanja, što može dovesti do poremećaja već poljuljane psihičke ravnoteže i do duševnih patnji.

Kod povreda perifernih nerava i kičmene moždine, pareze i paralize perifernih nerava, kvadripareze i kvadriplegije, uzrokuju naruženost srednjeg i jakog stepena. Ako je naruženost jakog stepena (unakaženost) na više mesta, ona se može kvalifikovati kao naročito teški invaliditet.

Povreda lica, usta i zuba može imati za posledicu naruženost različitog stepena – od kozmetičkih defekata do naruženosti jakog stepena. Veličina i vrsta ožiljka zavise i od kvaliteta obrade rane, načina šivenja i materijala kojim je rana šivena. Rane sa defektom kože i drugih mekih tkiva zahtevaju rekonstrukciju. Svaka ovakva rekonstrukcija podrazumeva ožiljak i u predelu defekta i u predelu donorne regije, odakle je tkivo uzeto. Koža preneti iz udaljene regije na lice nije iste boje i kvaliteta kao i koža lica, te se i nakon najstručnije operacije, vidi da je to ipak „zakrpa“.

Povreda, presecanje facijalnog živca i pojedinih grana ovog živca uzrokuju izraženu naruženost. Na povređenoj

strani lice je mlitavo, opušteno, bez mimike, usta su iskrivljena, pogotovo pri smehu i govoru, ako se ne mogu zatvoriti.

Kao posledice povrede oka mogu ostati ožiljci na očnim kopcima, zamućenja rožnjače, egzoftalmus i enoftalmus, gubitak jednog ili oba oka, promene položaja očne jabučice, deformacije orbitalnih zidova koji mogu biti uzrok prolazne ili trajne naruženosti lakog, srednjeg i jakog intenziteta. Veštačenje oštećenja oka u smislu naruženosti treba uraditi u kombinaciji oftalmologa i psihijatra, a veštačenje oštećenja zuba treba da obave stomatolog i psihijatar.

Posledice povreda uva, grla i nosa mogu biti ožiljci na ušnoj školjci i opekotine. Delimična i potpuna amputacija školjke kvalifikuje se kao naruženost srednjeg i jakog stepena. Naglupost ili gluvoća pri povredi srednjeg i unutrašnjeg uva, nošenje slušnog aparata i oštećenja kranijalnih živaca pri frakturi temporalne kosti, uzrok su naruženosti lakog, srednjeg i jakog stepena.

Na truhlu i grudnom košu postoperativni ožiljak, ako je uredno zarastao (*per primam*), označavamo kao naruženost lakog stepena (kozmetički defekt). Međutim, veliki nepravilni ožiljci koji su zarastali *per secundam*, defekti muskulature trbušnog zida i postojanje postoperativnih kila označavaju naruženost srednjeg stepena (nagrđenost). Fistule trbušnog zida i stome čine naruženost jakog stepena (unakaženost).

Dojka ima važno mesto u percepciji materinstva i ženstvenosti i tu dimenziju valja uzeti u obzir pri oceni naruženosti, recimo, pri asimetričnosti (mala naruženost), deformaciji (srednja naruženost), te parcijalnoj ili totalnoj amputaciji (naruženost jakog stepena).

Pri poremećajima plućne ventilacije sa razvojem hronične plućne insuficijencije sa hiperkapnijom i kaheksijom javlja se naruženost lakog stepena. Naruženost u slučaju zatvorenih povreda unutrašnjih organa grudnog koša i trbuha ne postoji.

Povrede ekstremiteta, kičmenog stuba i karličnog pojasa mogu za posledicu da imaju ožiljke od hirurških zahvata pri otvorenim povredama, konkvasacijama i amputacijama, sa ankilozom zglobova, atrofijom muskulature, kao i delimičnu i potpunu oduzetost, a sve to se može ispoljiti kao naruženost lakog, srednjeg i jakog stepena.

Kao posledica skraćanja noge dolazi do lošeg držanja tela koje dovodi do povećanog opterećenja mišića i prekomernog zamaranja jer se mišići angažuju sa ciljem balansiranja tela u uspravni položaj. Loše držanje tela doprinosi bržem razvitku degenerativnih promena zglobova i dovodi do negativnih efekata na unutrašnjim organima grudne, trbušne i karlične duplje jer ih dovodi u stanje kongestije, što ima za posledice na respiratornom, kardiovaskularnom, digestivnom i reproduktivnom funkcionisanju ljudskih organa. Mnogobrojne životne potrebe zahtevaju rotacione pokrete glave u cilju osmatranja prostora ili su ovi pokreti neophodni za životne funkcije i radne aktivnosti na visini, pri promeni položaja statike tela i zbog boljih efekata upotrebe ekstremiteta pri upravljanju motornim vozilom.

Kao posledica povreda izazvanih toplotom nastaju opekotine. Pri površnim opekotinama promene na koži su prolaznog karaktera te se i umanjenje estetskog izgleda može vrednovati kao prolazno u periodu od dva meseca od povređivanja, i to kao naruženost lakog stepena.

Stepen naruženosti zavisi, ne samo od veličine i lokalizacije opekotine, već i od starosti povređenog, njegovog pola i njegovih životnih opredeljenja (bavljenje sportom, rekreacija, profesije manekena, glumca itd.).

Pri opekotinama II b stepena zarastanje je praćeno ožiljnim promenama u dermu, pa je izgled takve kože neravan i drugačiji od nepovređene kože. Reč je o naruženosti koja je trajna, a gradacija zavisi od opsežnosti i lokalizacije promene. Na stalno vidljivim delovima tela (lice, vrat, šake, potkolence kod žena) promene imaju karakter naruženosti srednjeg ili jakog stepena. Na uslovno vidljivim ostalim delovima tela reč je o naruženosti lakog ili srednjeg stepena.

Kod povreda izazvanih hladnoćom, primenjuju se isti kriterijumi kao i u slučaju opekotina.

Opekotine III stepena dovode do destrukcije pune debljine kože. Bilo da povreda manjeg prečnika spontano zarasta, ili da se hirurški leči transplantacijom kože, reč je o trajnim tragovima vrlo ružnog izgleda, koji se na stalno vidljivim delovima tela mogu kvalifikovati kao naruženost jakog stepena (unakaženost).

Emocionalni doživljaj unakaženosti zavisi uglavnom od dubine organskog i funkcionalnog deficita sa jedne i od strukture ličnosti, tj. njenog emocionalnog sklopa sa druge strane.

Reagovanje porodice na ovaj oblik teške invalidnosti je različito. Uopšte, gde su porodične veze bile napete, teška invalidnost stvara dalju napetost i uvećava znatno stepen duševnih bolova. Naravno da je emocionalni doživljaj individualan i uslovljen i nekim objektivnim okolnostima: pol, životno doba, zanimanje, socijalni status i drugo.

VEŠTAČENJE NARUŽENOSTI TELA

Ocena naruženosti provodi se u timu gde prvu dimenziju ocenjuju lekari somatske medicine – plastični hirurg, ortoped, oftalmolog i sl., a drugu – psihijatar, a po potrebi i klinički psiholog.

Prvi nivo odnosi se na konstataciju da naruženost postoji, kao i određivanje njene lokacije i davanje opisa promena na telu. Drugi nivo uključuje procenu psihičkih posledica postojeće naruženosti, pri čemu se vodi računa o nizu individualnih karakteristika, kao što su: starost, pol, bračni status, zanimanje, i moguće reakcije okoline na telesnu promenu, uz posebno posvećivanje pažnje ličnosti oštećenog, u sklopu doživljaja naruženosti.

Telesni integritet i njegov emocionalni doživljaj nalaze se u stanju dinamičke ravnoteže. Ukoliko telesni izgled i/ili njegove funkcije budu drastično promenjeni, nastaće kvalitativno novi doživljaj tog novog stanja. Negativne telesne promene biće praćene negativnim emocionalnim doživljajima. Fizički stresor uzrokuje fizičku povredu koja

menja telesni integritet i/ili njegove funkcije. Na takvom terenu nastaje kompleks negativnih emocija koji čini suštinu duševnog bola pri naruženosti.

Naruženje bi se moglo definisati kao narušavanje dotadašnjeg spoljašnjeg izgleda ili sklada tela, odnosno dela tela oštećenog ili kao narušenje neke telesne funkcije. Međutim, naruženje ne daje osnovu za dosuđivanje novčane naknade, već su to duševni bolovi koje oštećeni zbog toga trpi.

Osnov za priznanje novčane naknade za naruženost nije samo u tome da li, i u kojoj meri izmenjena spoljašnost oštećenog izaziva u okolini gađenje, sažaljenje ili druge negativne reakcije, već se uzimaju u obzir i subjektivna merila o uticaju svih elemenata (izmenjena spoljašnjost, primetnost, obim itd.) na psihičku ravnotežu oštećenog, odnosno na njegovo psihičko stanje u celini. Pritom se subjektivne osobine oštećenog uzimaju u obzir u razumnoj meri. Analogno izloženom, ocena da li postoji nematerijalna šteta u vidu duševnih bolova zbog naruženosti donosi se na osnovu objektivnih i subjektivnih kriterijuma. O naruženosti govorimo samo u slučaju kada se reč o trajnim izmenama spoljašnosti oštećenog i o takvim defektima koji bi kod većine ljudi prouzrokovali osećaj nelagode pred drugim licima. Naruženost ne mora da izaziva gnušanje okoline. Reakcije okoline na naruženost nisu uslov za priznanje ovog oblika štete, ali se to mora imati na umu kao dodatni faktor koji oštećenom uvećava duševne bolove. Telesni integritet i njegov emocionalni doživljaj nalaze se u stanju dinamičke ravnoteže. Ukoliko telesni izgled i/ili njegove funkcije budu drastično promenjene nastaje kvalitativno novi doživljaj tog novog stanja.

Ne postoje medicinski objektivizirani kriterijumi na osnovu kojih veštak može odrediti stepen naruženja. Postoje uobičajena životna merila prema kojima se ovo procenjuje. Sudovi nalaz i mišljenje veštaka treba da cene kritički imajući u vidu estetske i kulturne običaje sredine u kojoj živi oštećeni. Takođe, veštaci bi trebali da se izjasne i o tome kakva je bila slika stanja pre, a kakva je nakon nastanka štete, a treba da daju i opis i karakteristike naruženosti, zatim uticaj na psihičko stanje oštećenog, te trajanje naruženosti i mogućnost njenog otklanjanja adekvatnim medicinskim tretmanom. Svakako centralno pitanje pri veštačenju ovog vida štete je ipak to da li oštećeni trpi duševne bolove zbog naruženosti, te kakav je uticaj tog trpljenja na njegov psihički život. Ukoliko je psihičko stanje oštećenog takvo da nije sposoban da shvati značaj naruženosti, nema osnova za dosuđivanje naknade. Tek posle ovog utvrđenja može se odlučiti o pravu na novčanu naknadu, jer sud neće dosuditi satisfakciju ako utvrdi da, uprkos naruženju, oštećeni ne trpi psihičke bolove. Veštak, dakle, mora ustanoviti postojanje, ustaljenost i intenzitet ovih bolova koji su posledica naruženja. Emocionalni doživljaj naruženosti zavisi uglavnom od dubine organskog i funkcionalnog deficita, s jedne, te od strukture, odnosno njenog emocionalnog sklopa, s druge strane. Poželjno je da i sam sud stekne neposredan utisak o posledicama naruženja oštećenog lica, naravno ukoliko je to objektivno moguće, bez izlaganja oštećenog

daljim neugodnostima i u tim prilikama bila bi svakako nužna i saradnja veštaka.

Kod donošenja ove odluke treba voditi računa i o drugim relevantnim okolnostima svakog konkretnog slučaja, kao o mestu gde se naruženost nalazi (jasno je da veću naknadu treba odrediti licima koja ne mogu prikriti naruženje, ako se ono nalazi na onom delu tela koje je izloženo pogledima drugih), zanimanju naruženog lica, jer kod nekih profesija su jači duševni bolovi zbog vidljivih naruženosti (glumci, pevači, manekeni), i tome slično.

Sudskomedicinsko iskustvo je i za naruženost izdiferenciralo gradaciju od tri stepena: *laka, srednja i teška naruženost*. Ovakva gradacija dozvoljava veštaku da njegove stručno-kreativne sposobnosti dođu do punog izražaja pri veštačenju svakog slučaja pojedinačno.

Veštačenje okolnosti naruženosti obavezno se obavlja posle neposrednog fizikalnog lekarskog pregleda.

Prva okolnost koju veštak treba da razreši jeste, da li je oštećeno lice uopšte pretrpelo telesnu povredu. Veštak uvek treba da ima na umu mogućnost da osoba koja se parniči i traži odštetu zbog nematerijalne štete, može da svoje simptome izmišlja (*simulatio*), uveličava (*aggravatio*) ili umanjuje (*disimulatio*), kako bi ostvarila svoj cilj.

Za utvrđivanje navedenih okolnosti veštak koristi dokumentaciju koja se nalazi u spisima, a po potrebi dopunsku dokumentaciju.

Ovde je potrebno da se razjasni da li su morfološko-anatomske i funkcionalne promene nastale isključivo usled predmetne povrede, ili su eventualno potpuno ili delimično posledica neke ranije povrede ili bolesti. Zbog toga bi bilo korisno da oštećeni priloži fotografije iz kojih je vidljivo stanje pre i posle štetnog događaja. *Veštak treba da utvrdi i da jasno odvoji posledice predmetne traume od posledica prethodnih povreda.*

Ako je bilo naruženosti od prethodnih povreda istog dela tela ili organa, veštak će utvrditi sve elemente naruženosti u odnosu na novi štetni događaj.

Veštak vidi osobu koja je predmet veštačenja, ali nema podatke o njenom ponašanju, pre povređivanja. Ukoliko se mogu verifikovati, nesanica, anksiozna stanja, izrazite promene telesne težine, promena navika – svi ti znaci govore o postojanju poremećaja u duševnom skladu. Ako su promene vremenski nesumnjivo u vezi sa povredom, može se sa velikom verovatnošću ceniti da su one posledica te povrede.

Pojam završetka lečenja podrazumeva lečenje i medicinsku rehabilitaciju bez primene agresivnih metoda lečenja, i to za slučajeve kada se daljim neinvanzivnim metodama i postupcima ne može postići veći stepen izlečenja od već postignutog, a pri postignutom je stanje postalo stacionarno, trajno.

Mogućnost umanjavanja i otklanjanja posledica estetskim hirurškim metodama lična je odluka oštećenog i u njoj veštak ne sme insistirati.

Veštak će se naći i u okolnostima da razreši dilemu između kozmetičkog i estetskog, kao i činjenicu da se estet-

ska promena može kozmetičkim sredstvima i šminkom učiniti neprimetnom ili skoro neprimetnom.

Okolnost da se estetska promena može kozmetičkim sredstvima i šminkom učiniti neprimetnom ili skoro neprimetnom bez uticaja je na konačno mišljenje o postojanju naruženosti. Takvo naruženje se ipak može videti na nekim mestima (bazeni, plaže) ili pred određenim licima, pa se sa osnovom može smatrati da će to kod oštećenog izazvati nelagodnu, a time i duševne bolove.

Problem može biti u tome što stepen naruženja često nije u saglasnosti sa funkcionalnim oštećenjem. Na primer, kod probojne povrede oka i oštećenja unutrašnjih struktura očne jabučice, funkcija vida može biti sasvim ugašena (*amauroza*), a da se spoljašnje manifestacije te povrede ne vide, te nema naruženja ni lakog stepena. Povređeni može izgubiti i očnu jabučicu (*anoftalmus*), ali ako ima estetsku protezu, naruženje se kvalifikuje kao lako jer sagovornik jedva može primetiti, sa bliskog odstojanja, ograničenu pokretljivost estetske proteze koja limitira očnu jabučicu. S druge strane, naruženje teškog stepena postoji u slučajevima gubitaka očne jabučice i nemogućnosti nošenja proteze iz različitih opravdanih razloga. I staklena proteza na oku, bez obzira na svoju savršenost, predstavlja uvek naruženost, pa s toga oštećenom pripada naknada štete i po tom osnovu.

Inače, o naruženosti govorimo samo kada je reč o *trajnim* promenama spoljašnjosti oštećenog. Veštak treba da objasni estetske promene koje su ispoljene na spoljašnjoj izmeni oštećenog, kao i one promene koje su posredno povezane sa spoljašnjošću oštećenog, npr. trajno korišćenje štaka ili štapa, vezanost za invalidska kolica, pogotovu ako je tužitelj mlad, jer to predstavlja težak oblik naruženosti. Takođe, naruženost predstavlja izmenjen stav držanja tela, poremećen stil hodanja (hramanje, geganje i sl.), a sve kao posledica povrede kostiju ekstremiteta ili perifernih živaca.

Treba istaći da je ovde predmet veštačenja pojavni oblik naruženosti kod somatskog oštećenja, a takođe i emocionalni poremećaj koji u vezi s tim nastaje kod povređenog. Stepenski stepen oštećenja može uticati na nastanak i veličinu duševnog bola.

Veštak treba da se izjasni i o *budućim duševnim bolovima*, ako je po redovnom toku stvari izvesno da će oni trajati i u budućnosti.

Sudski veštak treba da objasni da li je moguće otkloniti naruženost i kakav je psihički odnos oštećenog prema spoljašnjem izgledu povrede.

Naruženost tela nije pojam medicinske struke, već pravni pojam. Pri stepenovanju naruženosti veštak objašnjava medicinske pojmove: *unakaženost, nagrđenost i kozmetički defekt*. Navedene medicinske pojmove veštak treba da koristi u pismenom ili usmenom izlaganju da bi pojašnjava stepenovanje naruženosti, ali u najavi i zaključku svoj nalaz treba da uskladi sa zakonskom formulacijom naziva „naruženost“, kao vid naknade nematerijalne štete ili njenim punim nazivom: *pretrpljeni i budući duševni bol zbog naruženosti*.

Dostignuti razvoj plastične i rekonstruktivne hirurgije omogućava da se skoro svako naruženje može bar značajno ublažiti. Zbog toga naruženje ne treba ni procenjivati pre detaljno sprovedenog lečenja, odnosno dok ne nastupi stanje koje se može smatrati trajnim. Posebno pitanje je kako treba da postupi sud kada oštećeni zahteva naknadu za naruženost, a veštak utvrdi da bi se naruženost mogla ukloniti plastičnom operacijom. Mišljenja smo da je tada potrebno utvrditi da li je prilikom ove hirurške intervencije reč o zahvatu kojem bi se po redovnom toku stvari podvrgao svaki čovek bez rizika od štetnih posledica. U ovakvim situacijama bi se mogao primeniti zaključak sa Savetovanja: „Neće se smatrati da je oštećeni svojim ponašanjem doprineo povećanju štete odnosno da je sprečio njeno umanjeње, samo zbog toga što je odbio da se podvrgne određenim medicinskim zahvatima, ukoliko se ne radi o lečenju kome bi se svaki čovek po redovnom toku stvari podvrgao bez rizika od štetnih posledica samog liječenja.“

Ukoliko naruženost dovede do toga da oštećeni vrši određene aktivnosti uz pojačane napore ili u ograničenom obimu (ograničenje glumice pri izboru uloga), pa zbog toga trpi duševne bolove, onda je u pitanju šteta zbog umanjeња životne aktivnosti, a ne samo zbog naruženosti. To znači da se u određenim slučajevima naruženost može uzimati u obzir (sa različitim posledicama) pri utvrđivanju oba navedena vida nematerijalne štete. Pravo na naknadu zbog naruženosti pripada samo neposredno oštećenom licu, a ne i njegovim srođnicima.

O naruženosti govorimo samo u slučaju kada se radi o trajnim izmenama spoljašnosti oštećenog i takvim defektima koji bi kod većine ljudi prouzrokovali osećaj nelagodnosti pred drugim licima. Kod privremene naruženosti u toku lečenja se radi o nelagodnostima i eventualnoj zabrinutosti za ishod lečenja, a ne o naruženosti. Promene koje nastaju u toku lečenja se ne uzimaju u obzir. Telesni integritet i njegov emocionalni doživljaj nalaze se u stanju dinamične ravnoteže. Ukoliko telesni izgled i/ili njegove funkcije budu drastično promenjene, nastaje kvalitativno novi doživljaj tog novog stanja. Negativne telesne povrede biće praćene negativnim emocionalnim doživljajima. Emocionalni doživljaj naruženosti zavisi uglavnom od dubine organskog i funkcionalnog deficita s jedne, te od strukture, odnosno njenog emocionalnog sklopa sa druge strane.

Reakcije okoline na ruženost nisu uslov za priznaje ovog oblika štete, ali se to mora imati u vidu kao dodatni faktor koji oštećenom uvećava duševne bolove.

Drugačije će reagovati osoba kojoj je zbog tog defekta uskraćena ili ugrožena životna egzistencija, kojoj dolazi u pitanje posao, brak i životno napredovanje od osobe koja je u godinama i koja je rešila egzistencijalna pitanja.

Korisno je da oštećeni, u dokaznom postupku, priloži fotografije na kojima se vidi stanje pre štetnog događaja i posle njega.

Nauka nema metoda za egzaktno merenje psihičkih bolova koji su posledica naruženosti, ali nema sumnje da

oni u slučaju naruženosti postoje, pa je dužnost suda da ocenom stepena naruženosti, imajući u vidu veštakov nalaz, utvrdi adekvatnu satisfakciju.

ZAKLJUČAK

U parnicama za naknadu nematerijalne štete, medicinski veštaci imaju ključnu ulogu u utvrđivanju oštećenja zdravlja koje je prouzrokovalo naruženost. Prilikom vještačenja potrebno je postići punu saradnju suda i veštaka kako bi se postiglo utvrđivanje istine u svakom konkretnom slučaju. Stvarna nevezanost suda od mišljenja veštaka u praksi je veoma sužena, jer za neprihvatanje njegovog nalaza i mišljenja treba dati veoma ubedljive razloge, a to sudije teško mogu učiniti, kada se ima u vidu stepen njihovog medicinskog obrazovanja. Svakako da bi u budućnosti trebalo učiniti sve da se odrede zajednički kriterijumi koji bi omogućavali da se na što objektivniji i pravedniji način utvrdi karakter povreda, te ostale krucijalne činjenice za presuđenje, jer se u praksi često susrećemo sa različitim subjektivnim procenama u nalazima i mišljenjima veštaka, što veoma otežava rad sudova u nastojanju da utvrde istinu u svakom konkretnom slučaju. Isto tako, ujednačavanje kriterijuma bi u svakom slučaju pomoglo da se ostvari svrha naknade pred sudom, satisfakcija za povređenog, a ne da on postigne neke lukrativne ciljeve koji su nespojivi sa intencijama društva u ovoj oblasti.

LITERATURA:

- Babić V., „Naruženost i unakaženost kao predmet vještačenja“, *Zbornik radova sa II seminara o sudskomedicinskom vještačenju nematerijalne štete*, Beograd, 2002, str. 47–49.
- Dunjić D., Glava X, „Ekspertiza nematerijalne štete“ u *Ekspertizna medicina*, Beograd, 2008, str. 262–264.
- Kovačević R., „Medicinski kriterijumi u proceni nematerijalne štete“, III seminar o sudskomedicinskom vještačenju neimovinske štete, Beograd, 2003, *Zbornik radova*, str. 17–24.
- Kozomara D., „Domaći i evropski kriteriji medicinskog vještačenja nematerijalne štete“, zbornik radova *Zakonodavstvo i pravna praksa*, broj 7, Mostar, 2009, str. 404–412.
- Stojanović J., Kostić Banović L., Ilić G., II seminar o sudskomedicinskom vještačenju neimovinske štete, Beograd, 2002, *Zbornik radova*, str. 7–11.
- Šćepanović G., Stanković Z., Petrović Z. i sar.; „*Sudskomedicinsko vještačenje nematerijalne štete*“, Prvo i drugo izdanje, Službeni glasnik i Pravni fakultet Univerzitet Union, Beograd, 2011. i drugo izdanje Beograd, 2015.
- Šćepanović G., Petrović Z., Blagojević M., „Medicinski aspekti vještačenja nematerijalne štete nastale mehaničkim dejstvima“, *Naknada štete i osiguranja, Savetovanje sa međunarodnim učešćem*, Budva, 2004, str. 259–289.
- Vidaković A., *Sudskomedicinsko vještačenje nematerijalne štete u slučaju profesionalnih bolesti i povreda na radu*, Opšti deo, Beograd, 2004.
- Vlajčić Z., Makarić G., „Vještačenje duševne boli zbog naruženosti“ u: Gnjiđić Ž., Bilić R., *Uvod u medicinsko vještačenje*, Zagreb, 2008, str. 48–52.

Gavrilo Šćepanović:

Duševni bolovi zbog naruženosti tela

Mental pain due to disfigurement of the body

Mental pain due to disfigurement of the body

Gavrilo Šćepanović

Prim. dr, court expert, Belgrade, Republic of Serbia, scepandovic.gavrilo@gmail.com

Docent, Doctor of Economic Sciences, Pan-European University Apeiron, Banja Luka, e-mail: ostoja.j.travar@apeiron-edu-eu

Abstract: The term of disfigurement includes changes to the visible parts of the body or other changes that have occurred as a result of injury, which to the injured party and to the environment cause inconvenience and discomfort.

In addition, a sense of disfigurement at the injured person causes a feeling of lower value due to the compared to people who do not have this disadvantage, where the subjective feeling should be assessed in a reasonable extent. Legal determination of this type of non-material damage indicates that only disfigurement of the appearance or harmony of the body, i.e. function of the body does not give basis for an award of fair many compensation, but mental pains that injured party suffers due to the changed appearance, perceptibility, scope etc.

Disfigurement could be defined as a disruption of the previous external appearance or bodily harmony or body parts of the damaged person / or as disruption of some visible body function. The expertise of this type of non-material damage should be done on two levels. The first level refers to the statement that disfigurement exists, determining its location and giving a description of changes in the body. The second level includes the assessment of psychological consequences of current disfigurement, taking into account the set of individual characteristics, such as: age, sex, marital status, possible reaction of the environment on the change of the body, with special attention to the personality of the damaged person, within the experience of disfigurement.

Keywords: disfigurement of the body, mental pain, experts.